

Sortebrødreklostret

Kirkens østtel

NÆM 2003:130

Næstved Museum 2003

NÆM 2002:130

Arkæologisk undersøgelse vedrørende fastlæggelse af korets østgavl på Sortebrødreklosterets kirke i Næstved.

Resumé

Arkæologisk undersøgelse umiddelbart øst for Sortebrødrekloster i Næstved. Det fremkomne stenfundament kunne bedømt ud fra størrelse og placering være en del af østkorets fundament. Flere iagttagelser i de tre søgegrøfter understøtter dog ikke fuldt denne formodning.

Indhold:

Forhistorie	2
Målesystem	2
Metodik og forløb	2
Genstandsmateriale	3
Afslutning	4

Lister:

Lag	5
Foto	7
Tegninger	7
Fund	7

Bilag:

- 1: Matrikelkort med placeringen af udgravningen
- 2: Landinspektørfirmaet Toft & Malmskov: Målefast plan for afsætning af Sortebrødre Kloster, Ostenfeldt Stiftelse.
- 3: Kopi af T3 (feltplan m. målepunkter)
- 4: Kopi af rentegning af T1-2 og 4-7 (nedsat 50%)
- 5: Kopi af S/H-film (2003:07:03)
- 6: Hansen, Palle Birk: Næstved Sortebrødrekloster – østfløj og sydfløj. Liv & Levn 9. 1995.

Roskilde d. 8. april 2003

*Arkæolog
Hans Mikkelsen*

Forhistorie

Parkvæsenet, Næstved Kommune har over for Næstved Museum fremsat ønske om at markere Sortebrødrekloster i parken ved den Ostenfeldske Stiftelse. Denne synliggørelse af klosteret i plænen skal ske ved plantning af lave takshække, urtebede mv. Tidligere arkæologiske undersøgelser har påvist mange af klosterets bygninger i parkområdet, NÆM 1991:125 og NÆM 1995:123. Resultaterne af de hidtidige undersøgelser er løbende blevet publiceret i Liv og Levn: 1989 nr. 3, 1991 nr. 5, 1992 nr. 6, 1993 nr. 7, 1994 nr. 8 og 1995 nr. 9 samt Hikuin 23, 1996. Placeringen af flere bygningsdele er fortsat usikker, således gavlen af koret i klosterkirken. Formålet med denne undersøgelse er at påvise korgavlens placering.

Målesystem

Til den arkæologiske undersøgelse er anvendt målesystemet, som Landinspektørfirmaet Toft & Malmskov allerede har opsat til afsætning af Sortebrødrekloster i parken (bilag 2). Udgangspunktet er Fix 1, som er placeret på linien for korets – formodede – sydside, og toppen af Fix 1 er angivet til kote 9,41 m o. DNN. Den anvendte målelinie for indmåling af Felt A, B og C er linien Fix 1 og pkt. 13. Som vist på T3 er afstanden Fix1-pkt. 13 = 10,14 m. På T3 er angivet placeringen af de forskellige profiltegninger 1, 2, 4, 6 og 7 – T5 er fladetegning af fundament AAM. Undersøgelsen foregik i perioden 24.-28. marts 2003 med undertegnede som eneste deltager.

Metodik og forløb

Med udgangspunkt i den foreløbige rekonstruktion af Sortebrødrekloster – se vedlagte artikel fra Liv og Levn 1995 (bilag 6) – måtte kirkens korgavl skulle søges på parkeringspladsen umiddelbart øst for parken (på den viste rekonstruktion forudsættes at størrelsen af koret er identisk med koret på Gråbrødrekloster i Næstved).

Den indbyrdes placering af de tre Grøfter A, B og C ses på T3, og de er alle maskingravede med en bredde på 1-1,2m. Grøfternes placering i forhold til bl.a. den Ostenfeldske Stiftelse ses på F1: 11-16 og S/H1: 6-11.

Grøft A

I første omgang blev udlagt Grøft A, 12 meter øst-vest orienteret, formodentlig ca. midt i koret. Herved fremkom stenfundament AAM (T2, 4 og 5; F1: 1-10, S/H1: 1-5). Fundamentets store dimensioner og dets placering antydede at det burde være fundamentet til østgavlen af kirkens kor. Imidlertid talte andre forhold imod – især det meget fine sand AAB direkte på fundamentet.

Grøft B

I et forsøg på at afgøre bredden på det formodede kor, blev Grøft B gravet 2,75 meter syd for Grøft A ud for fundament AAM; Grøft B er i alt 4,75 meter lang. Som det fremgår af T6 indeholdt Felt B ingen fundamentsten; derimod sås – især mod øst - et meget fint sandlag, BC, som må være identisk med lag AAB i Felt A (F1: 17-18; S/H1: 14-15).

Grøft C

Derefter udgravedes Felt C for på denne måde at dokumentere korets sydfundament, som i givet fald måtte passere Felt C. Imidlertid fandtes ingen fundamentsten i Felt C, T7 (F1: 19-20; S/H1: 12-13). Dog indeholdt grøften flere nedgravninger, som muligvis kunne være sporene efter

fjernede fundamentsten, f.eks. CE i østprofilen. Dog viser placeringen af Felt C på T1, at lag CE er identisk med lag AR, som næppe kan opfattes som plyndringsgrøft for fundament AAM.

Diskussion

Som udgangspunkt opfattes AAM som et ca. 2 meter bredt N-S orienteret fundament, da Grøft A formodes at være udlagt vinkelret på fundamentet. Hvis derimod fundamentet er orienteret NØ-SV har det en bredde på 1,2 meter; under alle omstændigheder er der således tale om et kraftigt stenfundament, som må have båret en stenbygning.

Sandlag AAB på fundament AAM (T2 og 4) er vanskelig at forstå og forklare. Som udgangspunkt må forudsættes at der har stået en mur oven på fundament AAM, og at denne mur er nedrevet og fjernet i forbindelse med nedrivning af kirke og kloster. Under normale omstændigheder vil det efterlade mørtel på fundamentstenene og direkte herpå ville ligge brokker af teglsten, som blev ladet tilbage som ubrugelige – ingen af delene er tilfældet. I stedet ligger et meget fint sandlag, stort set rent. Hvorfor har man i forbindelse med nedrivningen gjort sig den anstrengelse at lægge rent sand på fundamentet? – og hvorledes er det lykkedes at undgå indblanding af tegl? (som må have forekommet i stort antal i forbindelse med nedrivningen). Ligeledes er det vanskeligt at forklare sandlagets placering så dybt som vist på T4, hvor sandet ligger direkte på undergrundssand AA (et tilsvarende sandlag AB ses på T1, men det øger blot forvirringen, da der derved ses to forskellige, rene sandlag i sydprofilen – AAB ses også hér på stenene). Sandlag AAB kan næppe opfattes som primært fyld i forhold til stenfundament AAM, da der ses nedgravninger til fundamentet både i N- og S-profil, og ingen af disse - AAC eller AAL - indeholder fint, lyst sand.

En anden mulighed er naturligvis at fundament AAM oprindeligt havde været højere, hvilket kunne forklare hvorfor der ikke ses mørtelrester på de bevarede fundamentsten. Imidlertid ses både mod nord og syd, at sandlag AAB strækker sig ud over AAF, hvis overflade derfor må repræsentere det niveau hvorfra man nedtog den formodede mur på AAM. Naturligvis kunne man teoretisk set have nedgravet niveauet øst for koret i forbindelse med plyndringen af fundamentet, men det forekommer ikke sandsynligt.

Forklaringen på, at der ikke findes mørtelrester på fundamentstenene kunne være, at der aldrig blev bygget nogen mur oven på; det ret så begrænsede nedbrydningsmateriale kunne tale for denne overvejelse.

Den registrerede sydprofil (T1 og 2) – og nordprofilen – i Grøft A bærer præg af mange afgravninger, men lag AAA og alle yngre lag kan intet have med nedrivningen af gøre, da lag AAA er yngre end sandlag AAB. Nedgravning CE i Felt C kunne teoretisk set have fjernet fundamentets sydside, men bunden af nedgravningen (= toppen af undergrund CF) ligger o. kote 8.2 m. og bunden af fundament AAM ligger væsentlig dybere; mindst 0,5 meter.

Både øst og syd for fundamentet synes terrænet at stige svagt op mod fundamentet, hvilket kunne tale for en placering af en bygning netop hvor koret formodes at være placeret. I øvrigt synes det øverste undergrundsmateriale øst (AAH) og syd for (BA) fundamentet at være vandafsat. Begge må stamme fra vandløb ned mod åen før fundamentets udlægning og kan derfor næppe kobles sammen med søen øst for klosteret.

Genstandsmateriale

Da udgravningen primært foregik med maskine er alle fund løsfund, bortset fra ét (Y1). Generelt synes bygningsdelene at stamme fra klosterets funktionstid:

Munke/nonne-tagsten, tagpander, munkesten, forskellige former for profilsten, fliser og vinduesglas (disse glas optræder i tre forskellige tykkelser og tidsfæstelsen er usikker).

De opsamlede dele af stjertpotter synes at stamme fra perioden umiddelbart efter middelalderens afslutning. Hvor snævert denne datering kan gives er usikkert. Selv om det ikke er tilrådeligt at datere ud fra manglende materiale bør det bemærkes, at undersøgelsen ikke indeholdt dele af kridtpiber, hvilket måske indikerer, at perioden ikke rækker langt ind i 1600-tallet.

Genstandsmaterialet synes generelt at stamme fra klosterets og kirkens nedrivning – dog er genstandene ikke nødvendigvis opsamlet i primære nedrivningslag.

Afslutning

En egentlig konklusion på det præsenterede materiale er vanskelig. På baggrund af den vedlagte rekonstruktion er det meget fristende at opfatte det registrerede fundament som tilhørende østgavlen i kirkens kor – dimensioner og placering taler herfor.

Som vist ovenfor er der imidlertid flere iagttagelser i det præsenterede materiale, som taler imod ideen om korgavlens fundament.

Genstandsmaterialet stammer generelt fra en teglstensbygning og stjertpotterne synes at passe bedst ind i årtierne o. 1600, hvilket kunne pege i retning af nedrivning af en middelalderlig teglbygning. På dette sted burde denne bygning enten stamme fra klosterbygningerne eller kirken. Genstandene kunne naturligvis være sekundært tilført og dermed intet sige om de undersøgte lag og konstruktioner.

Lagliste

Felt A, T1

AA: Undergrund. Gråligt, groft sand iblandet mange natursten; bl.a. flint.

AB: Sand. Lyst meget fint sand – ligner strandsand: påfaldende rent.

AC: Nedgravning, fyldt med gråt, let humøst sand.

AD: Sand. Lyst fint sand. Minder meget om AB – dog er iblandet en smule mørkt, humøst sand.

AE: Sand. Gråt let humøst sand med enkelte teglstykker.

AF: Sand. Gråt sand med enkelte teglstykker og mørtel.

AH: Sand. Gråt, let humøst sand.

AI: Sand. Gråt sand med flere mindre natursten og lidt varmepåvirket ler.

AK: Mørkt, sandet humøst lag – meget homogent. Oprindeligt muldlag?

AL: Nedgravning, fyldt med gråt, humøst sand, gult sand og mange mindre natursten.
Stolpehul?? – til stillads?

AM: Sand. Gråt humøst sand i striber, vekslende med gult sand. Mange mindre natursten og teglstumper.

AN: Sand. Gråt/lyst sand.

AO: Sand. Gult sand.

AP: Mørkt, humøst, let sandet lag med enkelte teglsten og mange mindre natursten.

AQ: Heterogent lag bestående af mørkt, humøst lag iblandet gråt, sandholdigt materiale. Heri mange teglstykker og mørtel.

AR: Sand. Gråt/lyst sand iblandet mange mindre natursten.

AS: Mørkt humøst lag med enkelte teglsten.

AT: Gråt, let humøst sandet lag iblandet mørkt, humøst materiale.

AU: Sand. Lyst sand med natursten.

AZ: Asfalt

Felt A, T2

AAA: Sand. Gråt sand iblandet grus og striber af humøst sand.

AAB: Sand. Lyst/gult meget fint sand – stort set rent.

AAC: Gråt/mørkt humøst sand med ca. 5x10x5 cm store sten, som synes at støtte stenfundament
AAM. Fundamentsgrøft, hvor fylden ses under stenene og over den østlige fundamentsten.

AAD: Sand. Gråt let humøst sand med mange natursten.

AAE: Sand. Gult sand. Grovere end AAB. Kan være udlagt samtidig med AAB, men sammenhængen er usikker.

AAF: Mørkt, humøst, sandet lag med mange natursten. Næppe naturligt afsat, da det synes nedgravet i AAH tæt ved fundamentet.

AAH: Undergrund. Grus/mindre sten iblandet større sten. Vandafsat.

AAI: Undergrund. Gult grus. Vandafsat.

AAK: Nedgravning. Fyldt med gult grus og lyst sand – delvist lagdelt. Stolpehul?? – til stillads?

AAL: Mørkt/gråt humøst sand med enkelte mindre sten – som kan have støttet fundament AAM.
Muligvis er AAL resterne af en fundamentgrøft.

AAM: Fundament af store natursten – herimellem enkelte ca. 5x8x5 cm store sten, som synes at støtte fundamentstenene. Overraskende ses ingen mørtel på fundamentet, selv om de registrerede sten må udgøre den øverst del af fundamentet.

Felt A, T4

AAA: (fortsat). I nordprofilen er laget væsentlig tykkere og strækker sig langt mod vest. Som det fremgår af T4 synes laget at knytte sig til lag AAB, og begge lag kan følges mod vest indtil ca. 2

meter fra grøftens V-profil. Lagets tilknytning til lag AAB kunne tyde på, at det er opfyldt efter nedrivning – af koret – eller en senere sekundær funktion af koret.

AAB: (fortsat): Mod øst ses samme billede som i S-profil, hvor laget synes at ligge i plyndringsgrøften, efter at muren er fjernet. Mod vest derimod ligger laget direkte på undergrund AA. Det må betyde, at man i forbindelse med nedrivningen har fjernet alt materiale indtil undergrund. Niveaue har næppe været så lavt i koret, da det i givet fald ville betyde, at gulvet i koret havde ligget i niveau med underkant af fundament AAM.

Det er umuligt at give et bud på hvorfor der er gravet så dybt og hvad der i givet fald er fjernet – og hvornår. I den modstående sydprofil ses et tilsvarende sandlag AB i bunden af profilen. Også dette lag ligger på undergrund og synes dermed – muligvis – også at dokumentere en tilsvarende bortgravning til undergrund i forbindelse med nedrivning. Mod syd er sandlaget næsten fjernet af yngre aktiviteter.

AAC: (fortsat). Nedgravningen/fundamentgrøften synes startet på undergrund AAH. Men ifg. iagttagelser i sydprofil har nedgravningen til AAB sandsynligvis fjernet det øverste af nedgravningskanten. Derfor formodes AAC at starte ved overfladen af AAF.

Felt B, T6

BA: Undergrund. Gråt, gruset materiale med mange sten. Vandafsat.

BB: (=AAF). Mørkt humøst sandet lag med mange natursten.

BC: (=AAB). Sand. Lyst/gult sand, meget fint og rent.

BD: Let sandet, humøst lag med mange natursten.

BE: (=AQ). Nedbrydningslag. Mange teglbrokker, iblandet mørkt let humøst sand. Flere steder koncentrationer af gult sand.

BF: Mørkt let sandet humøst lag med natursten og teglstykker.

BH: (=AU). Gult sand.

BI: (=AZ). Asfalt

Felt C, T7

CA = AZ

CB = AU

CC = AT

CD = AQ

CE = AR

CF = AA

CH: Undergrund

CI: Mørkt, sandet humøst lag med en del mindre natursten.

CK: Gruset lag med mange mindre natursten – synes rent, bortset fra enkelte teglstykker og lidt mørkt humøst sand.

Fotoliste

<i>Dato</i>	<i>Dias</i>	<i>S/H (2003:07:03)</i>	<i>Motiv</i>	<i>Set fra</i>
26/3-03	2-3	1-2	Felt A. Fundament AAM	V
26/3-03	4-6	3-5	Felt A. Fundament AAM	Ø
27/3-03	7-10		Felt A. Fundament AAM – i morgensol	Ø
28/3-03	11-12	6-7	Felt A og C i forgrunden. Ostenfeldts Stiftelse i baggr.	ØNØ
28/3-03	13-14	8-9	Udgravningen med Ostenfeldts Stiftelse i baggrunden	NØ
28/3	15-16	10-11	Udgravnings felterne A, B og C	ØSØ
28/3-03	18-19	14-15	Felt B	S
28/3-03	20-21	12-13	Felt C – østprofil	N

Tegningsliste

- T1: Felt A. S-profil. 1:20.
- T2: Felt A. S-profil. 1:20.
- T3: Oversigtsplan med Felt A, B og C. 1:50.
- T4: Felt A. N-profil. 1:20.
- T5: Felt A. Plantegning fundament AAM. 1:20.
- T6: Felt B. Ø-profil. 1:20.
- T7: Felt C. Ø-profil. 1:20.

Fundliste

- Y1: Fund fra lag AB.
 - 1 stk. stjertpote rand.
 - Vinduesglas.
- Y2: Løsfund fra Grøft A, B og C.:
 - Munke/nonne-tagsten
 - Tagpander
 - Munkesten
 - Forskellige former for profilsten
 - Fliser
 - Vinduesglas
 - Stjertpotter. Rande, ben, bugskår

Kopi af rentegning af T1-2 og 4-7

NB: nedsat 50%